

рішені питання кадрового забезпечення, проходження служби та матеріально-технічного забезпечення у новостворених органах.

Стосовно осіб, які постійно проживають за кордоном, повноваження, передбачені для спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань громадянства, сьогодні виконують Міністерство закордонних справ України, дипломатичні представництва і консульські установи України. На наш погляд, це міністерство має зберегти відповідні повноваження й після реформи, оскільки створення за кордоном територіальних підрозділів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері громадянства, було б як організаційно, так і юридично невиправданим. Інша річ, що організаційні зв'язки між двома названими центральними

органами виконавчої влади мають бути переглянуті з урахуванням вище згаданих змін.

Підсумовуючи, варто зауважити, що реформування системи органів державної влади, які беруть участь у вирішенні питань громадянства України, має здійснюватися комплексно, на чіткій концептуальній основі, з урахуванням позитивного досвіду провідних зарубіжних країн та власних політико-правових традицій. Це актуалізує проблему наукового осмислення й концептуалізації існуючих у світі процедур з питань громадянства (підданства) та відповідної інституційної структури. Такий підхід дозволить уникнути помилок у виборі основних напрямів і змісту майбутніх реформ, гармонізувати реформу у сфері громадянства з іншими реформами, що відбуваються в нашій країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Микитенко Є. В. МВС України як суб'єкт здійснення державної міграційної політики / Є. В. Микитенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011. – № 3 (46). – С. 104-109.
2. Кикоть В. Я. Российское гражданство : учеб. пособ. / В. Я. Кикоть. – [3-е изд., перераб. и доп.] – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 351 с.
3. Суржинський М. І. Система державних органів, які беруть участь у вирішенні питань громадянства пострадянських країн : порівняльний аналіз / М. І. Суржинський // Держава і право. – Вип. 48. – С. 156-162.
4. Рубач Л. Громадянство : набуття і припинення : брошура / Л. Рубач, М. Мілорава, В. Коцюба. – К. : Видавець Фурса С. Я., 2009. – 68 с.
5. Конституційне право України : підручник / за ред. В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша. – Х. : Право, 2008. – 416 с.
6. Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України» : Указ Президента України від 27.03.2001 р. № 215/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 13. – Ст. 533.
7. Тодыка Ю. Н. Гражданство Украины : конституционно-правовой аспект : учеб. пособ. / Ю. Н. Тодыка. – Х. : Факт, 2002. – 254 с.
8. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.12.2010 р. № 1085/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 094. – Ст. 3334.
9. Про утворення Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.06.2002 р. № 844 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 25. – С. 26. – Ст. 1210.
10. Питання Державної міграційної служби України : Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 405/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – С. 147. – Ст. 1239.
11. Про внесення змін до Указу Президента України від 27 березня 2001 року № 215 : Указ Президента України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 42. – С. 23. – Ст. 1601.
12. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підручник / О. Ф. Фрицький. – [3-є вид., перероб. та доп.] – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 512 с.

УДК 342.1; 342.3(477)

ПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Приходько Х.В.,

д.ю.н., доцент, головний консультант

Інститут законодавства Верховної Ради України

У статті досліджуються конституційно-правові основи політичної безпеки України. Остання висвітлюється як невід'ємна складова національної безпеки. Особлива увага приділяється формуванню та висвітленню основних епістемологічних домінант категоріально-понятійного апарату конституційно-правової теорії політичної безпеки України. Зокрема, визначаються конституційні принципи політичної безпеки; окреслюється її суб'єктно-об'єктний склад; відзначаються внутрішні фактори політичної безпеки.

Ключові слова: політична безпека, конституційні принципи (основи) політичної безпеки, національна безпека, безпека, фактори політичної безпеки.

Приходько Х.В. / ПОЛИТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ: КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ / Институт законодательства Верховной Рады Украины, Украина

В статье исследуются конституционно-правовые основы политической безопасности Украины. Последняя освещается как неотъемлемая составляющая национальной безопасности. Особое внимание уделяется формированию и освещению основных эпистемологических доминант категориально-понятийного аппарата конституционно-правовой теории политической безопасности Украины. В частности, определяются конституционные принципы политической безопасности; определяется ее субъектно-объектный состав; отмечаются внутренние факторы политической безопасности.

Ключевые слова: политическая безопасность, конституционные принципы (основы) политической безопасности, национальная безопасность, безопасность, факторы политической безопасности.

Prykhodko Kh.V. / POLITICAL SECURITY OF UKRAINE: CONSTITUTIONAL AND LEGAL ASPECTS / Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Ukraine

The article examines the constitutional and legal foundations of the political security of Ukraine. The latter is seen as an integral part of national security. The author determines the nature, content and form of political security. Essentially, political security is a stable state of the political system of society and the most favorable mode of interaction of its subjects, formalized in political relations, protected, regulated and guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine. In its content it is a combination of factors (conditions) required for the operation and implementation of the political foundations of the constitutional system of Ukraine, political rights and freedoms of man and the citizen, as well as democratic political regime in the country. The structure of the political security is a system of constitutional political relations within which implementation of the democratic government and constitutional legal competency of participants in these relationships becomes possible and real.

Particular attention is paid to the formation and coverage of basic epistemological dominants of definitions of constitutional and legal theory of the political security of Ukraine. In particular, the author determines the constitutional principles of political security; defines its subject-object structure.

Given the trend of increasing role of the factorial analysis method in constitutional and legal studies, the author notes the internal factors of political security. In particular, the author recognizes the need, of primary respect for the political foundations of the constitutional system of Ukraine. Important legal subjective factor in ensuring political security is the activity and legal position of the Constitutional Court of Ukraine. In addition, national identity; high level of political and constitutional culture; political consciousness of Ukrainian citizens are important. Definition, regulation and strict adherence to procedural and remedial order (constitutional and procedural regime) of constitutional activity also play a key role. Effective mechanism of support (implementation, protection and defense) of political rights and freedoms of citizens is the core of so-called regime of political security. The author considers other internal factors as well.

Key words: political security, constitutional principles (essentials) of political security, national security, security, political security factors.

Як питання національної безпеки в цілому, так і питання її складових, зокрема політична безпека України, є пріоритетними та стратегічно значущими векторами державної політики – як зовнішньої, так і внутрішньої. Про це свідчать положення ключових документів інституційного-правового забезпечення сучасної державної політики України, насамперед Угоди про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони [1]; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [2]; Коаліційної угоди [3]; Позачергового послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» [4]; Програми Кабінету Міністрів України [5].

Як ніколи зараз відчувається прагнення держави та суспільства щодо налагодження діалогу стосовно подальшого розвитку країни, розуміння та сприйняття національних загроз та інтересів. Потреба в такому змісту діалогу є очевидною з огляду на, як мінімум, два важливі аспекти. По-перше, з точки зору збереження національної єдності, яка є неможливою поза ефективною взаємодією держави та громадянського суспільства. По-друге, з точки зору консенсусу, який є запорукою узгоджених і спільних дій публічної влади на всіх рівнях. Обидва питання є предметом публічного обґрунтування, а потім – політичної угоди, яка набуватиме ознак політико-правового договору публічного значення (конституційних ознак). Отже, політична безпека, як стабільний стан прогресивного розвитку політичних відносин як однієї з пріоритетних компонент конституційного ладу України, потребує відповідної оцінки та належного наукового обґрунтування з точки зору подальшого конституювання та формалізації на законодавчому (зокрема стратегічному, концептуальному, програмному, технологічному тощо) рівні.

Відзначимо, що різні сторони конституційно-правового забезпечення політичної безпеки як складової національної безпеки досліджували О. Данильян, О. Дзьобань, А. Єзров, А. Колодій, В. Копейчиков, Б. Кормич, Є. Кравець, О. Кравчук, І. Кресіна, М. Панов, В. Погорілко, Ю. Тодика, О. Українчук та інші. Характеризуючи політичні та інші основи національної безпеки як невід'ємного атрибуту української державності, конституційного ладу України, досліджуючи комплексність і багатогранні форми національної безпеки як конституційно-правового явища, вчені закладали методологічний і теоретико-правовий фундамент для подальших розробок конституційної теорії політичної безпеки, яка з точки зору відновлення сталої політичної системи має прикладне значення.

Метою цієї статті є формування та висвітлення основних епістемологічних домінант категоріально-понятійного апарату конституційно-правової теорії політичної безпеки як складової національної безпеки України.

Поняття «безпека» стало сьогодні майже буденним. Таке поширене використання цього терміна в житті суспільства призвело до неоднозначного його тлумачення, бачення та інтерпретації. У юридичній літературі «безпека» означає стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [6]. Деякі автори розглядають безпеку як

принцип, функцію права [7]. Комплексним, таким, що враховує всі сфери безпеки особистості, суспільства й держави, є поняття національної безпеки України – стан держави, в якій система державно-правових і суспільних гарантій забезпечує реалізацію суверенітету, конституційного ладу й територіальної цілісності держави, всебічний розвиток і захист інтересів усього населення країни, джерел її духовного й матеріального добробуту без будь-якої дискримінації від можливих внутрішніх і зовнішніх загроз для досягнення національних потреб і узгодження їх із загальнолюдськими потребами й інтересами в межах основних принципів та загальноприйнятих норм міжнародного права [8].

У науці конституційного права політична безпека розглядається як складова чи «один з основних видів (компонентів) національної безпеки України» [9], який характеризується загальними ознаками й рисами, притаманними іншим видам безпеки (економічної, фінансової, екологічної, військової, інформаційної, безпеки культурного розвитку нації, міжнародної тощо), а також особливими якостями й властивостями, регламентованими, перш за все, міжнародно-правовими стандартами змісту й обсягу політичних прав і свобод [10], політичною сферою суспільного життя, політичними інтересами й потребами нації та окремих громадян.

Термін «політична безпека» не вживається в тексті Конституції України, як, наприклад, економічна й інформаційна (ч. 1 ст. 17), екологічна (ст. 16), державна (ч. 3 ст. 17), національна (ст. ст. 32, 34, 36, 39, 44 тощо) безпека. Водночас існують численні правові норми, які характеризують юридичну природу політичної безпеки як конституційного феномена. Ці норми містяться в законах України «Про основи національної безпеки України» [11], «Про правовий режим надзвичайного стану» [12], «Про Раду національної безпеки і оборони України» [13], а також у Постановах Верховної Ради України «Про Концепції (основи державної політики) національної безпеки України» [14], Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України [15].

Аналіз названих нормативно-правових актів, а також науково-доктринальних положень національної безпеки [16] і політичної безпеки [17], зокрема, дозволяють: а) визначити сутність, зміст і форму політичної безпеки; б) розглядати її: 1) як категорію конституційного права України; 2) як інститут конституційного ладу України; 3) як вид конституційних політичних відносин; 4) як гарантію конституційних прав і свобод людини і громадянина; 5) як правовий режим функціонування політичної системи; 6) як фактор стабільності конституційного ладу України тощо.

За своєю суттю політична безпека – це стабільний стан політичної системи суспільства і найбільш сприятливий режим взаємодії її суб'єктів, формалізований у політичних відносинах, які охороняються, регулюються й гарантуються Конституцією й законами України.

За змістом – це сукупність факторів (умов), необхідних для функціонування й реалізації політичних основ конституційного ладу України, політичних прав і свобод людини громадянина, а також демократичного політичного режиму в країні.

За формою політична безпека – це система конституційних політичних відносин, у рамках яких стає можливим і реальним здійснення демократичної влади й конституційної правосуб'єктності учасників цих відносин.

До загальних ознак політичної безпеки належать: зумовленість національними інтересами й потребами; концептуально-правове визначення основами конституційного ладу України; діалектична єдність і системний зв'язок з іншими видами національної безпеки України – економічною, соціальною (у вузькому значенні), міжнародною, військово-політичною, інформаційною, екологічною, культурною тощо; наявність внутрішніх і зовнішніх складових політичної безпеки; детермінованість до глобалізаційних та інтеграційних процесів; геополітична взаємозалежність.

Серед особливих якостей і властивостей політичної безпеки України слід виокремити такі: мета й завдання; зумовленість правами й свободами людини і громадянина; системність; стабільність; суб'єктно-об'єктний склад; регламентованість; функціональність; конституційно-правовий механізм забезпечення; загрози політичної безпеки.

Політична безпека є структурованою й багатофункціональною. У внутрішньому та зовнішньому аспектах вона включає:

- 1) політичну особисту безпеку людини й громадянина;
- 2) політичну безпеку нації;
- 3) політичну громадську безпеку;
- 4) політичну державну безпеку;
- 5) політичну безпеку автономії – Автономної Республіки Крим;
- 6) політичну муніципальну безпеку (політичну безпеку місцевого самоврядування).

Усі названі складові перебувають у діалектичній єдності, зміни кожної з них зумовлені стабільними чи, навпаки, незбалансованими станами. Кожний із видів політичної безпеки гарантує відповідні типи конституційних політичних прав і свобод (індивідуальні або колективні), так само й, навпаки, реальні політичні права і свободи людини і громадянина забезпечують режим політичної безпеки в країні. У зв'язку з цим не можна не погодитися з думкою російського дослідника Д. Нікітіна про те, що саме політичні права і свободи завжди виступали ефективною «зброєю стримування» влади під час проведення неконституційної й антигуманної політики [18, с. 21]. І тому стан політичної безпеки особистості – перший показник реалізації політичних основ конституційного ладу України, тоді як, наприклад, державна чи національна безпека свідчить про ефективність зовнішньої політики. Наприклад, у щорічному посланні Президента України Віктора Ющенка про внутрішній і зовнішній стан України в 2009 р. [19] акцентується увага на тому, що одними з пріоритетів президентської політики є «...безпека людини і громадянина та їх гарантований захист прав і свобод ... Безпека держави як повноправного члена євроатлантичного співтовариства, рівноправного партнера й активного учасника міжнародного життя» [20].

Отже, суспільні відносини політичної безпеки у сфері внутрішньої (особистої – індивідуальної й суспільної – колективної) та зовнішньої (міждержавної, міжнародної, міжнаціональної) безпеки, як ми вже зазначали, однієї з основних складових конституційного ладу України, зумовлені сутністю, змістом, розвитком конституційних політичних прав і свобод, а також є одним із правових факторів і політичних гарантій їх забезпечення. Так само й, навпаки, політичні права і свободи та процедурно-процесуальні механізми їх реалізації, передбачені Конституцією і законами України, їх подальше конституювання й інституціоналізація виступають гарантіями політичної безпеки. Про це свідчать, наприклад, норми Конституції й законів України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» [21], «Про всеукраїнський референдум» [22], «Про вибори

народних депутатів України» [23], «Про вибори Президента України» [24], «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад і сільських, селищних, міських голів» [25], «Про Конституційний Суд України» [26], «Про Центральну виборчу комісію» [27], Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» [28]. У зв'язку з цим, як уже згадувалося вище, надзвичайно актуальними є розробка й прийняття спеціальних законів про правовий статус мирних зібрань, мітингів, походів і демонстрацій, передбачених ст. 39 Конституції; про статус політичної коаліції й опозиції в Україні.

Політична безпека є конституційно-правовим інститутом, який включає конституційні принципи політичної безпеки, а також норми, які визначають об'єкти та регламентовані систему й правовий статус її суб'єктів. Конституційні принципи політичної безпеки регулюються політичними основами конституційного ладу України. Слід відзначити, що переважна більшість статей Розділу I «Загальні положення» й інших розділів так чи інакше стосуються внутрішньої чи зовнішньої політичної безпеки, визначають і забезпечують її принципи. Проаналізувавши норми Конституції України, ми встановили основні принципи політичної безпеки: суверенність і демократизм (ст. 1); пріоритет прав і свобод людини і громадянина (ст. 3); верховенство права (ст. 8); конституційність (ст. 8); законність (ст. 19); унітарність (ст. 2); цілісність, недоторканність території України (ст. 2); визнання верховним носієм влади народ України (ст. 5); розмежування повноважень між трьома гілками влади – законодавчою, виконавчою й судовою (ст. 6); принцип місцевого самоврядування (ст. 7); консолідованість (ст. 11); ідеологічний і політичний плюралізм (ст. 15); державна гарантованість (ст. 8, 15, 17, 19, ч. 3 ст. 34, 36, 37, 38, 39, 40, 55, 57, 60, 64, 65, 68, 69, 79, ч. 2 ст. 102, 132, 134 тощо.); легітимність зовнішньополітичної діяльності (ст. 18, п. 5, 8, 12, 23, 32 ст. 85, п. 9, 17 ч. 1 ст. 92, п. 2, 3, 10 ст. 106, 107).

Суб'єктно-об'єктний склад безпеки загалом і політичної зокрема є однією з найбільш значущих характеристик. Не випадково в деяких зарубіжних конституціях цьому питанню присвячені спеціальні статті й розділи. Наприклад, ст. 57 «Безпека» Розділу 2 «Безпека, національна оборона, цивільна оборона» Конституції Швейцарії (Швейцарської Конфедерації) 1999 р. визначає, що «конфедерація й кантони вживають заходів щодо забезпечення безпеки країни та захисту населення. Вони координують свої зусилля у сфері внутрішньої безпеки» [29]. Розділ III «Про громадську безпеку» Конституції Бразилії містить низку параграфів, у яких визначена дефініція громадської безпеки та суб'єктно-об'єктний склад внутрішньої безпеки країни [30]. У зарубіжних конституціях механізми політичної безпеки, як правило, регулюються опосередковано, шляхом визначення відповідної компетенції державних органів і посадових осіб.

Проаналізувавши комплекс норм Конституції України, визначасмо пріоритетними суб'єктами політичної безпеки громадян України народ України, Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції, Раду національної безпеки і оборони України, Збройні Сили України, Службу безпеки України, політичні партії, об'єднання громадян. Особливе місце посідає також інститут місцевого самоврядування.

Основними факторами політичної безпеки є комплекс умов, обставин і заходів, які забезпечують і сприяють внутрішній і зовнішній політичній безпеці України. Враховуючи те, що питання зовнішньої політичної безпеки є міжгалузевим, концептуальним, складним, неоднозначним у сучасних умовах і перебуває під впливом глобалізаційних, інтеграційних та інших світових факторів, хотілося б акцентувати увагу на так званих внутрішніх факторах конституційного походження.

1. Дотримання політичних основ конституційного ладу України, які містять норми-принципи політичних відносин. У цьому аспекті особливе значення має норма-принцип і одночасно норма, яка зобов'язує за своїм змістом, закріплена в ч. 2 ст. 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти виключно на основі й у межах повноважень, передбачених Конституцією і законами України.

Важливим правовим суб'єктивним фактором забезпечення політичної безпеки є діяльність і правові позиції Конституційного Суду України. Оскільки, як стверджують деякі автори, акти Конституційного Суду України у зв'язку з «мовчанням» Конституції за своїм змістом і формою доповнюють, розширюють чи відмінюють нормативні положення чинного конституційного законодавства України [31, с. 344], що, беззаперечно, сприяє реалізації загалом і дотримання зокрема політичних основ конституційного ладу.

2. Національна самоідентифікація; високий рівень політичної й конституційної культури; політична самосвідомість громадян України – потенційна кадрова основа політичної еліти.

3. Визначення, регламентація й чітке дотримання процедурно-процесуального порядку (конституційно-процесу-

ального режиму) конституційної діяльності, зміст якої полягає в розробці, обговоренні, прийнятті, зміні Конституції України. Це свідчить, перш за все, про реалізацію принципу верховенства закону й поваги до Основного Закону.

4. Ефективний механізм забезпечення (реалізації, охорони й захисту) політичних прав і свобод громадян.

5. Легітимність представницьких органів і посадовців, які володіють представницьким мандатом, – Верховної Ради України, Президента України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних і міських голів.

6. Легалізація статусу політичної коаліції й опозиції на законодавчому рівні.

7. Баланс політичної й економічної безпеки, які тісно пов'язані.

8. Урахування національних особливостей політичного системотворення при конституюванні моделі політичних відносин, при використанні позитивного зарубіжного досвіду впровадження інноваційних політико-правових технологій (наприклад, виборчої системи, типу децентралізації публічної влади, моделі місцевого самоврядування).

9. Поетапна, послідовна модернізація й регламентація політичних інститутів (зокрема, виборчої системи, місцевого самоврядування).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344
2. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>
3. Коаліційна угода [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://samopomich.ua/wp-content/uploads/2014/11/Koalicyjna_uhoda_parafovana_20.11.pdf
4. Позачергове послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/31656.html>
5. Програма Кабінету Міністрів України Постановою : Постанова Верховної Ради України від 11.12.2014 № 26-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/26-19>
6. Храмов В.О. Безпека / В.О. Храмов // Юридична енциклопедія : [В 6 т.] / [Редкол. : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 1 : А-Г. – С. 207.
7. Галузин А.Ф. Безопасность как категория, принцип, функция права / А.Ф. Галузин // «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2004. – № 4. – С. 141-153.
8. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. Погорілка В.Ф. – 3-є вид. – К. : Наукова думка, 2002. – С. 669.
9. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика : [монографія] / відп. ред. В.Ф. Погорілко. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України : А.С.К., 2003. – С. 617.
10. Об онтологических, этимологических, гносеологических, аксиологических, праксиологических и других аспектах международно-правовых стандартов содержания и объема прав и свобод см., напр.: Баймуратов М.О. Міжнародні стандарти місцевого самоврядування / М.О. Баймуратов // Муніципальне право України : підруч. / [Погорілко В.Ф., Баймуратов М.О., Бальцій Ю.Ю. і др.] ; за ред. М.О. Баймуратова. – 2-ге вид. доп. – К. : Правова єдність, 2009. – С. 128-181.
11. Батанов О.В. Муніципальне право України : підруч. / О.В. Батанов ; [відп. ред. М.О. Баймуратов]. – Х. : Одиссей, 2008. – 528 с.
12. Муніципальне право зарубіжних країн : навч. посіб. : у 3 ч. / [за заг. ред. проф. П.Ф. Мартиненка]. – К. : Знання України, 2005-2006. – Ч. 3 / автори й упорядк.: В.Ю. Барвіцький, О.В. Батанов. – 2006. – 284 с.
13. Рабінович П.М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2004. – 464 с.
14. Орзих М.Ф. Международные стандарты местного самоуправления : учеб. пособ. / М.Ф. Орзих, М.А. Баймуратов. – Одесса : АО БАХВА, 1996. – 118 с.
15. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
16. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176.
17. Про Раду національної безпеки та оборони України : Закон України від 5 березня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 35. – Ст. 237.
18. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10. – Ст.85 (в останній редакції 22.07.2003 р.).
19. Стратегія національної безпеки України : Затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=105%2F2007>
20. Антонов В. О. Конституційно-правові основи національної безпеки і оборони України / В.О. Антонов // Конституційне право України. Академічний курс : підруч. [для вищ. навч. закл.] : У 2 т. – Т.2 / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – С. 759-799;
21. Антонов В.О. Теоретико-правові аспекти національної безпеки Української держави / В.О. Антонов // Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика : [монографія] / відп. ред. В.Ф. Погорілко. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України : А.С.К., 2003. – С. 611-644.
22. Башкунов А.А. Социально-политическая безопасность региона Российской Федерации: Состояние и тенденции / А. А. Башкунов // Право и политика. – 2007. – № 8. – С. 28–33.
23. Данільян О.Г. Національна безпека України: структура та напрями : навч. посіб. / Данільян О.Г., Дзьобань О.П., Панов М.І. – Харків : Фоліо, 2002. – 285 с.

24. Медведева Л. С. Гражданское общество и национальная безопасность России / Л.С. Медведева // Ученые записки юридического факультета. Выпуск 3 (13). – СПб., 2005. – С. 115–120.
25. Райгородский В.Л. Политические и правовые средства обеспечения национальной безопасности Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 23.00.02 – Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии (юридические науки) / В.Л. Райгородский. – Ростов-на-Дону, 2004. – 54 с.
26. Трахименюк С.А. Социально-правовые проблемы обеспечения безопасности государства : Концепция и модель правового института : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.01 – Теория права и государства; История права и государства ; История политических и правовых учений / С.А. Трахименюк. – Минск, 1998. – 37 с.
27. Грищенко Д.Ю. Политическая безопасность современного Российского государства: состояние и механизм обеспечения : дисс. ... канд. политических наук : 23.00.02 / Д.Ю. Грищенко. – Владимир, 2008. – 156 с.
28. Никитин Д. А. Личная и политическая безопасность человека и гражданина как предмет конституционно-правового регулирования / Д.А. Никитин // Юридический аналитический журнал. – 2004. – № 1(9). – С. 16-27.
29. Рукинов В.А. Влияние конфликтов на политическую безопасность в современной России : дисс. ... канд. политических наук : 23.00.02. – Санкт-Петербург, 2006. – 176 с.
30. Соколова С.Н. О стратегии России по обеспечению политической безопасности / С. Н. Соколова // Власть. – 2008. – № 4. – С. 70-73.
31. Рух уперед. Щорічне послання Президента України Віктора Ющенка про внутрішню та зовнішню становище України від 31 березня 2009 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
32. Там само.
33. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим : Закон України, Конституція від 23 грудня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 5–6. – Ст. 43.
34. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 06 листопада 2012 // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 44-45. – Ст. 634.
35. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10-11. – Ст.73.
36. Про вибори Президента України : Закон України від 5 березня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 14. – Ст.81.
37. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України від 10 липня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 35-36. – Ст. 491.
38. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272 (в останній редакції 07.07.2009 р.).
39. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 36. – Ст. 448.
40. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 14-15, № 16-17. – Ст. 133.
41. Конституция Швейцарии (Швейцарской Конфедерации) от 18 апреля 1999 года [Электронный ресурс] // Зарубежные конституции // Конституция Российской Федерации // http://www.constitution.garant.ru/DOC_3864915.htm#sub_para_N_3021
42. Конституция Федеративной Республики Бразилии от 5 октября 1988 г. // Конституции зарубежных государств : учеб. пособ. / [сост. проф. В.В. Маклаков]. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство БЕК, 2001. – С. 405-554.
43. Конституційне право України. Академічний курс : підруч. : у 2-т. – Т. 1 / [В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко ; за ред. В.Ф. Погорілка]. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 544 с.

УДК 342.72/.73 + 351.741

ІСТОРІЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Хальота А.І.,

к.ю.н., заступник начальника кафедри конституційного та міжнародного права

Національна академія внутрішніх справ

У статті здійснено системний аналіз історичних етапів нормативного регулювання конституційних процесуальних прав і свобод людини та громадянина. Визначено прогалини їх нормативного закріплення та запропоновано шляхи вдосконалення чинного законодавства України щодо регулювання конституційних процесуальних прав і свобод людини та громадянина.

Ключові слова: конституційні процесуальні права і свобода людини та громадянина, історія, нормативне регулювання.

Халёта А.И. / ИСТОРИЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРОЦЕДУАЛЬНЫХ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В УКРАИНЕ / Национальная академия внутренних дел, Украина

В статье осуществлен системный анализ исторических этапов нормативного регулирования конституционных процессуальных прав и свобод человека и гражданина. Определены пробелы их нормативного закрепления и пути совершенствования действующего законодательства Украины относительно регулирования конституционных процессуальных прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: конституционные процессуальные права и свобода человека и гражданина, история, нормативное регулирование.

Khalota A.I. / THE HISTORY OF LEGAL REGULATION OF THE CONSTITUTIONAL PROCEDURAL RIGHTS AND FREEDOMS OF MAN AND CITIZEN IN UKRAINE / National Academy of internal Affairs, Ukraine

The Genesis of the legal constitutional procedural rights and freedoms of man and citizen in the legislation of Ukraine goes back many centuries. They are reflected in the regulations since the times of Kievan Rus to our time: "Russkaya Pravda" governing the realization of the right to petition the court for protection of their rights and the right to self-defense of their rights; the Statute of the Grand Duchy of Lithuania – defined and guaranteed nobles the right to use the guarantees of the presumption of innocence, and to all the people – the right to judicial protection of his rights and freedoms; The Constitution of Pylyp Orlyk 1710 reinforcing the ability of the Cossacks to appeal to the General court for protection of their rights; codified collection of norms of feudal rights – «Rights, which is suing the little people» is contained provisions on the right gentleman to take advantage of the principle of presumption of innocence and the right to go to court to protect their rights; the bill 1884 Mykhailo Drahomanov, who had the name «Project based Charter of the Ukrainian society «Free Union» – «Vilna splka»» and the project «Basic law